

Sophokleswedstrijd 2013-14 : *Elektra* 328-350

(ed. Hugh Lloyd-Jones = Loeb Classical Library, 1997²)

De *Elektra* is een aangrijpende, vreselijke tragedie. Dezelfde geschiedenis – de wraak om de moord op Agamemnon – kennen we ook uit bewaarde drama's van Aischylos (*Offerplengsters*, tweede stuk uit de *Oresteia*) en Euripides (*Elektra*); ieder van de drie groten drukt zijn eigen stempel op dezelfde algemene verhaallijn.

Sophokles bouwt zijn tragedie op als volgt. Orestes en zijn vriend Pylades komen terug naar Argos. In de proloog bespreekt Orestes met zijn oude opvoeder (de 'pedagoog') de list – ze zullen vertellen dat Orestes verongelukt is – en vertrekt naar Agamemnons graf. Nog voor het koor opkomt voor de parodos zien we Elektra, die haar vader beweent: in die rouw staat ze alleen. De parodos is een beurtzang tussen het vrouwenkoor en Elektra, die zich koppig en ontroostbaar toont. Het gesprek gaat verder in het eerste epeisodion (251-471): Elektra beschrijft de (wederkerige) haatgevoelens die ze voor haar moeder en Aigisthos koestert, en haar tanende hoop dat Orestes nog ooit een einde komt maken aan haar ellende. Hier volgt het wedstrijdfragment: Chrysothemis komt naar buiten en de zussen starten een discussie die sterk doet denken aan de openingsscène van de *Antigone*: ook hier gaat het tussen een pragmatische/laffe/verstandige en een principiële/sterke/koppige zus. Na het te vertalen fragment vertelt Chrysothemis over een onrustwekkende droom die Klytaïmestra heeft gehad, waarop ze haar dochter met een zoenoffer naar vaders graf heeft gestuurd. Elektra overtuigt Chrysothemis dat niet te doen. In het eerste stasimon voorvoelt het koor de naderende wraak. Het volgende epeisodion start met een bittere confrontatie tussen Klytaïmestra en Elektra, onderbroken door de oude opvoeder die 'goed nieuws' komt brengen: Orestes is dood, omgekomen tijdens de wagenren op de Spelen in Delphi. Na een nieuwe beurtzang tussen het troostende koor en de wanhopige Elektra, komt Chrysothemis blij vertellen dat ze bij het graf een haarlok heeft gevonden - van Orestes, dacht ze. Maar de 'waarheid' wordt duidelijk, en het komt opnieuw tot een twist tussen de zussen. Een korte koorzang zingt de lof van Elektra. De onherkenbare Orestes komt op met de zogenaamde grafurne, en Elektra stort in. Maar dan herkent ze haar broer en doorziet de list. Orestes voltrekt de wraak, door eerst zijn moeder en dan Aigisthos te doden, in een wrange slotscène.

De interpretatie van Sophokles' versie is nogal omstreken, met name in verband met de vraag naar de 'rechtvaardigheid' van de moedermoord en, daarmee samenhangend, de morele beoordeling van het titelpersonage. De commentatoren zijn het oneens, maar een meerderheid ziet Elektra als een positieve heldin, die verlost wordt uit haar vreselijk lijden door de terugkomst van haar broer en de moord op haar moeder. Die moord zou dan door Sophokles als onprobleematisch worden voorgesteld.

De wedstrijdtekst – die zeker aanknopingspunten zou moeten hebben voor klasgroepen die met Homeros en/of de *Antigone* vertrouwd zijn – opent met de eerste woorden van Chrysothemis in de tragedie. Ze blijkt de voorafgaande woorden te hebben opgevangen die Elektra tot het koor gesproken heeft, en geeft haar zus nu 'wijze raad' – al beseft ze wel dat die eigenlijk gelijk heeft. Elektra reageert furieus. Het fragment bevat stof tot nadenken over wat vrijheid betekent (εἰ δ' ἐλευθέρων με δεῖ ζῆν...), over de relatie tussen rechtvaardigheid (τὸ δίκαιον) en vrijheid, over gezond verstand (φρονεῖν, φρονούσα).

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ

- τίν' αὖ σὺ τήνδε πρὸς θυρῶνος ἐξόδοις
ἐλθοῦσα φωνεῖς, ὦ κασιγνήτη, φάτιν,
330 κούδ' ἐν χρόνῳ μακρῷ διδαχθῆναι θέλεις
θυμῷ ματαίῳ μὴ χαρίζεσθαι κενά;
καίτοι τοσοῦτόν γ' οἶδα κάμαυτήν ὅτι
ἀλγῶ 'πὶ τοῖς παροῦσιν· ὥστ' ἄν, εἰ σθένος
λάβοιμι, δηλώσαιμ' ἄν οἱ αὐτοῖς φρονῶ.
335 νῦν δ' ἐν κακοῖς μοι πλεῖν ὑφειμένη δοκεῖ,
καὶ μὴ δοκεῖν μὲν δρᾶν τι, πημαίνειν δὲ μή.
τοιαῦτα δ' ἄλλα καὶ σὲ βούλομαι ποεῖν.
καίτοι τὸ μὲν δίκαιον οὐχ ἧ' γὼ λέγω,
ἀλλ' ἧ' σὺ κρίνεις. εἰ δ' ἐλευθέραν με δεῖ
340 ζῆν, τῶν κρατούντων ἐστὶ πάντ' ἀκουστέα·

ΗΛΕΚΤΡΑ

- δεινόν γε σ' οὔσαν πατρὸς οὗ σὺ παῖς ἔφυς
κείνου λελησθαι, τῆς δὲ τικτούσης μέλειν.
ἅπαντα γάρ σοι τὰμὰ νουθετήματα
κείνης διδακτά, κούδεν ἐκ σαυτῆς λέγεις.
345 ἐπεὶ γ' ἐλοῦ σὺ θᾶτερ', ἧ' φρονεῖν κακῶς,
ἧ' τῶν φίλων φρονοῦσα μὴ μνήμην ἔχειν·
ἧτις λέγεις μὲν ἀρτίως, ὥς εἰ λάβοις
σθένος, τὸ τούτων μῖσος ἐκδείξιας ἄν·
ἐμοῦ δὲ πατρὶ πάντα τιμωρουμένης
350 οὔτε ξυνέρδεις τήν τε δρῶσαν ἐκτρέπεις.

Het fragment bevat nauwelijks tekst- of interpretatieproblemen. Alleen 345-346 behoeft een korte toelichting. De hierboven opgegeven tekst bevat een conjectuur van Lloyd-Jones (de manuscripten beginnen v. 345 met ἔπειθ' ἐλοῦ γε), die voor de inhoud overigens weinig uitmaakt. Het vervolg van deze verzen is een doordenkertje: de keuze (ἐλοῦ, kies!) waarvoor Elektra haar zus stelt (ἧ... ἧ...), is een repliek op Chrysothemis' raad om 'verstandig te zijn'. Het zijn de enige verzen waarin de hieronder opgenomen vertalingen onderling erg verschillend zijn qua inhoud. Boutens en De Waele bijvoorbeeld vertalen ze expliciterend, Cluytens nietszeggend, Boonen interpreterend en van Dolen ontwijkend. Geen van allen is helemaal overtuigend, maar het kan verhelderend werken ze voor een goed begrip van deze verzen allemaal naast elkaar te leggen.

Nog een woord over de acht vertalers: ze kozen allemaal voor een – meestal strikt – metrum. Dat is één mogelijke manier om het poëtisch karakter te handhaven, maar wie naar de vertalingen tot en met 1989 kijkt, ziet dat het niet evident is om zoiets te doen zonder de Nederlandse syntaxis en stijl ernstig geweld aan te doen. We hopen dat de klasvertalingen de gepubliceerde overtreffen.